

Körkérdés a kegyelemről

2017-ben, a reformáció elindulásának 500. évfordulóján a kegyelemről tettük fel körkérdésünket. Luther életének központi kérdése – „Hogyan találhatok irgalmas Istenre?” – vezette a reformátort a sokat idézett négy solus megfogalmazásához. „Egyedül a Szentírás. Egyedül a hit. Egyedül Krisztus. Egyedül a kegyelem.”

A kegyelemről szóló tanítás szorosan összefügg nemcsak a reformáció elindulásával, az új tanok gyors elterjedésével, hanem a közeledő karácsonyi ünnepekkel is.

Arra kértük szerzőinket, állítsák a fogalmat saját elkötelezettségük, nézeteik szerinti – személyes hangú vagy teológiai szempontú – összefüggésbe.

Az isteni kegyelemről

Az idei esztendőben a reformáció ötszáz éves jubileumi fényességének árnyékában csendesen húzódik meg Szabó Magda író (1917–2007) születésének századik évfordulója. Debrecen e „lokálmatrióta” szülötte a protestáns ősök örökségének legalább egyötödét azonban méltán megérdemli, a szellemi értékek tekintetében mindenképpen. A tiszteletére emelt emlékház kiállításának hanganyagából most egy mondat kívánczik felidézésre, ha nem is a szó szerintiség pontosságával, annál inkább a tartalom továbbadásának igényével: „Az élet rossz, igazságtalan és kegyetlen, nekünk az életben mégis a jót, a kegyelmet és az igazmondást kell gyakorolnunk.” Kissé kielezve az író üzenetét, az igazság és a jóság mellett tehát a kegyelem is gyakorlati kérdés, nem pedig elméleti! Szabó Magda nemcsak szépíró volt, a briliáns fantázia embere, de református egyházi főgondnok is, megannyi gyakorlati feladattal.

A Reményik Sándor versében¹ gyönyörűen megénekelt „magától” nem a kegyelem működésének automatizmusára utal. Az ég megnyílása, a velünk szembesétáló, szépen mosolygó csillag, a megszűnő vihar, az éledő remény, a friss gyümölcsstermés mind-mind történet, cselekvést feltételeznek. A magától működő termőföld a jézusi mondásban (Mk 4,26–29) sem valamiféle természeti „terülj-terülj, asztalkám”. A példázat görög szövege szerint azért automata a föld, mert a magvető *nem tudja*, hogyan sarjad és nő az abban elvetett mag. A termés végeredményben nem a magvető mezőgazdasági ismeretein, tehetségén, szorgalmán és rátermettségén múlik. Nem tudásunk miatt személyes vagy akár közösségi, társadalmi tragédiáinkat sohasem szabad a kegyelem számlájára írunk, mintegy annak defektusaként róva fel a számunkra kellemetlen, életünket és sorsunkat megnehezítő változásokat.

A legnagyobb és jobbra megmagyarázhatatlan csapások elszenvedői, a történelem kárvallottjai is csak arra

¹ Reményik Sándor: *Kegyelem*. https://sese.web.elte.hu/versek/rs_kegyelem.html. Megtekintés: 2017. november 9.

juthatnak, mint a költő, Pilinszky János *Vesztőhely télen* című versének végén: „Semmit sem tudunk”.² A kegyelem egyrészt ugyan Isten cselekvése, a tér és az idő korlátai között azonban úgy lesz felismerhető, teológiai értelme úgy nyer szociológiai megvalósulást, ha a kegyelmet másrészt *működtetjük* is. A kegyelmet gyakorolni kell! Arról feltételes módon beszélni nem érdemes. A kegyelem nem lehet fiktív, ellenben mindig effektív: gyakorlati értelemben mindig konkrét helyzetekben nyilvánul meg. Valós alternatíva, a lehetősége mindig adott. Helyette lehet mást választani, pótolni vagy kiváltani azonban nem lehet mással. Olyan bibliai alapú teológia nem létezik, amely kimerülne az elméleti bölcselekedésben, és ne kísérnék a szeretet látható és tapasztalható jelei. Luther szerint a keresztény hit nem más, mint az Isten kegyelmébe vetett eleven és bátor bizakodás, olyan bizonyosság, amelyért ezer halált is vállalnánk.³ Ahol a cselekedetek és a szeretet nem törnek ki, ott a hit sem valóságos, és Krisztust sem ismerik igazán.⁴

Merjük hát *gyakorolni* a kegyelmet úgy, akár a jószágot és az igazmondást! Isten társai, partnerei, az ő népének tagjai lehetünk a kegyelem működtetésében is azzal a bizalommal, hogy a kegyelemnek nincs memóriája, nem rögzít adatokat, mint egy számítógép vagy telefonkészülék. A minden információ birtokában levő Teremtő önmagáért eltörli álnokságunkat, és nem emlékezik vétkeinkre (Ézs 43,25; Zsid 8,12; 10,17). „*Amilyen messze van napkelet napnyugattól, olyan messzire veti el vétkeinket*” (Zsolt 103,12), és irgalmasan bánik ezer nemzedéken át azokkal, akik szeretik őt, és megtartják parancsolatait (2Móz 20,6).

Bácskai Károly biblikus teológus, teológiai tanár

² Pilinszky János: *Vesztőhely télen*. <http://www.nagel.hu/pilinszky-janos/vesztohely-telen.html>. Megtekintés: 2017. november 10.

³ „Aki magukénak tudja [ti. a hit bizonyosságát – B. K.], boldogan, bátran és víg szívvel viseltetnek Isten és a teremtmények iránt, mert ismerik az isteni kegyelmet és ebben bizakodnak, a hit és a Szentlélek erejével. Az ilyen emberek a kényszerűségtől szabadon, kedvvel és szívesen munkálkodnak, mindenféle jót cselekednek, mindenkinek szolgálnak, mindennemű szenvedéseket eltűrnek Isten szeretetéért és az Ő dicsőségére. Így lehetetlenné válik elválasztanunk a cselekedeteket a hittől, olyan képtelenséggé, akárha a fényességet akarnád elvonni a tüztől.” In: LUTHER Márton 1995. *Előszók a Szentírás könyveibe*. Szerk. ifj. Fabiny Tibor. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Könyvek 2.) 133. o.

⁴ Uo. 125. o.

Isten karjában

„*Mid van, amit nem kaptál?*” (1Kor 4,7)¹ Pál apostollal együtt én is így gondolkodom az életemről, életünkről. Teológuskorom óta izgatott ez a kérdés: mi az én „oldalam” (mai szóhasználatul a „hozzáadott értékem”), a szabad akaratom felelőssége az Istentől kapott adottságaimmal szemben. Biztos vagyok abban, hogy van felelősségem. Pál apostol is így vall: „*Nem érzem ugyan magam semmiben sem bűnösnek, de ez még nem jelent megigazulást*” (1Kor 4,4). Sok töprengés és imádság után ma úgy gondolkodom erről a titokról, hogy egyszerre kell vallanunk, hogy minden kegyelem, vagyis Istentől ingyenesen kapott ajándék, ugyanakkor tudatában kell lennünk annak is, hogy mindig rajtunk is múlik az üdvösségünk, megigazulásunk. Ezt úgy tudom megfogalmazni, hogy az Úristen csodálatos ajándékozó szeretete arra tesz képessé bennünket, hogy szabadon-felelősen is képesek legyünk meghozni döntéseket. Pál apostol mondatát idézem, aki így vall: „*...alkalmasságunk Istentől való. Ő tett arra alkalmassá, hogy az Újszövetség szolgálói legyünk.*” (2Kor 3,5–6) Valószínűleg az a helyzet, hogy soha nem bízhatom el magam.

¹ A bibliai idézetek a Szent István Társulat bibliafordításából származnak.

Naponta törekednem kell arra, hogy egész szívvel az Úristen akaratát kövessem. Ugyanakkor naponta bűnbánattal meg kell vallanom, hogy mihaszna szolga vagyok, hiszen nem tettem többet, mint ami a kötelességem (Lk 17,10). Életfilozófiám így hangzik: Úgy tégy erőfeszítést, mintha minden tőled függne, és ugyanakkor úgy imádkozzál, mintha minden Istenen múlna. Egyszerre!

„Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok” (1Kor 15,10). Pál apostol soha nem szédül meg a saját erőfeszítéseitől, áldozataitól, de sikereitől sem. Tudja, hogy honnan jött. Hálát ad mindenért, megköszön mindent. Nagyon szeretek elgondolkodni az „adottságaimról”. Hol és mikor születtem? A családom, rokonságom, iskolám, tanárain, papjaim. A csodálatos földrajzi környezet, ahol gyerek lehettem. Az évszakok, a szép természeti tünemények: naplementék, hajnalok, csillagos ég... Az olvasmányaim, amelyeket „véletlenül” kezembe kaptam, kezembe adtak. A találkozások nagyszerű emberekkel. A „véletlenek”. Éppen akkor, ott... Templomaim. A felejthetetlen szentmisék, ünnepek, csodálatos zenei élmények, boldog imádságos percek.

János apostol Isten mindent megelőző szeretetére utal. Mielőtt még ismerhettük volna, ő már szeretett. Nem mi szerettük őt, hanem ő szeretett minket mindent megelőző és felülmúló szeretettel (1Jn 4,10).

„Gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek, mert még azt sem tudjuk, hogy kell helyesen imádkoznunk.” (Róm 8,26) Vagyis mindig Istené a kezdeményezés. Mint egy édesapa, aki felemeli gyermekét, hogy ő érjen el valamit. Mintha a maga erejéből tenné.

Nagyon szeretem a 117. zsoltárból ezt a sort: „...az Úr jobbja felemelt engem”. César Franck csodálatos zenéje mindig megérint: *Dextera Domini exaltavit me*. Számomra ez a kegyelem csodája. Isten karjában lenni.

Ez az isteni szeretet egészen személyes kapcsolatot jelent Jézus Krisztusban. Pál apostolnál jobban nem tudom kifejezni: „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem. Minthogy azonban most még testben élek, Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem és feláldozta magát értem.” (Gal 2,20) Ezért „számomra az élet Krisztus” (Fil 1,21), ő a kegyelem.

Beer Miklós római katolikus megyés püspök, a Váci Egyházmegye püspöke

A kegyelem mint életállapot

A kegyelem teljessége egy bensőséges, Isten dicsőségét e világban is kiteljesítő kapcsolatba foglalja az embert, az egyházat és a Szentháromság egységét. Istennek a Jézus Urunk alázatában és a kereszthalálával elnyert kegyelemben is megmutatkozó különleges szeretete, hogy „nem él vissza” az ember és az egyház hozzá fűződő kapcsolatában betöltött, kizárólagosan domináns szerepével. Mindez arra tanít, sarkall és egyben kötelez minket, hogy új életet nyervén Isten kiáradó szeretetéből a saját, önös érdekeinket életünk minden pillanatában szorítsuk vissza, és el nem lankadó, alázatos figyelemmel fürkésszük azt, hogy Istennek mi a szándéka az életünkben megvalósuló szolgálatunkkal.

A kegyelem ajándékainak a Miatyánk első két szava az egyik legtömörebb kifejezése. Krisztus Urunk a „Mi Atyánk” szavakkal a saját testvéreivé emelt fel bennünket. Ezzel a két szóval is megmutatta azt, hogy megtestesülése, élete, kínhalála, pokolra szállása és feltámadása Istent közös és egyben személyes, tegező módon megszólított Atyánkká tette meg.

A kegyelem kiáradásának emberi gondolkodásunkkal felmérhetetlen gazdagságára Jézus a Miatyánk zárószóiban megmutatkozó teljességgel adott egy igen gyönyörű példát nekünk.

Mert tiéd az ország: Isten a létével és a világ megteremtésével egy emberi ésszel felfoghatatlanul hatalmas teret feszített és feszít ki, amelynek megélése közben törpévé válik minden emberi szó, és marad egyedül az Isten teljességét befogadó, fenséges, szemlélődő csend.

...és a hatalom: Isten végtelen tere nem üres. Krisztus Urunk életével, tanításaival, a keresztyén hit kétezer éves történelmének egészével Isten irányt mutatott és mutat nekünk életünk minden pillanatában. Ezzel Isten értelmet adott és ad annak a térnek, amelyet létével kifeszít, és amelyet a teremtéssel megélhetővé tett. Jézus a számunkra is felfoghatóvá és követhetővé tette az Isten hatalmában megmutatkozó irányt, megmutatván nekünk az igazságot és az utat, amelyet ő jelent, és segítve minket az ő útján való járásban életünk egész menetében.

...és a dicsőség mindörökké. Amen! Isten sugárzó dicsősége mozgással és léttel tölti meg az iránnyal bíró, végtelen teret. A Szentlélek zsengeje a jóság és a szépség folyamatosan új és új formáit hozza a teremtett világba. A Szentlélek életünk egészét megváltoztató, elsodró ereje Isten dicsősége örökkévaló reánk áradásának, a gondviselésnek az egyik megélhető példája. Isten végtelen tere, a térnek értelmet és irányt adó hatalma, valamint a térbe mozgást és életet vivő dicsősége a világ létezmódjának a lényegét írja le és adja meg. Jézus Urunk áldozata miatt Isten megmásíthatatlan akarata velünk, hogy világa teljességének és örömének a maradéktalan részesévé váljunk. Így a kegyelem új értelmet ad az életünknek, amikor minket Isten gyermekeként helyez be ebbe a világba mind a földi életünkben, mind pedig az örök életben.

Hogy szubjektív megérzéseim után az írásnak valami értéke is legyen, soraimat az *Evangélikus Életben* olvasott idézettel zárom. Széll Bulcsú nagyszerűen összefoglalta e soraiban a kegyelem kiteljesedésének útjait: „Van, aki előbb hall Isten szeretetéről, és azzal válaszol erre, hogy rábizza az életét. Van, aki meglátja a bűnét, megérti, hogy elveszett, és Jézus érte halt meg, én ennek nyomán indul el bűnbánattal az Isten útján. A lényeg az, hogy mindketőnek meg kell történnie.” Ámen.

Csermely Péter biokémikus, hálózatkutató

Mi jut eszembe a kegyelemről?

Nyolcvanhárom napsütéses februárja a gazdagságot jelentette életemben: kétgyermekes édesanya lehettem! Ragyogva tologattam az utcán hathónapos Marcikánkat. Négy és fél éves Dorka lányunk egyik kezével a babakocsiba kapaszkodva, büszkén lépkedett mellettem. Egy alkalommal az egész óvodai csoportja meglátogatott bennünket, s Dorka csillogó szemmel mutatta be pajtásainak a kisöccsét.

Azokban a napokban kezdett Marcika „szabályosan” nevetgélni. Addigi jókedvű repesésének gurgulázó hangjait egyszer-egyszer már a gyöngyöző kacagás hangjai váltották fel. Igen, ez volt életemben a gazdagság. Még Dorka előtt volt első gyermekünk, Domokos elvesztésének fájdalmát is elfogadtatta velem.

Amikor márciusban hirtelen kiderült, hogy mind Marcika furcsa köhögését, mind magas lázát, mind különös, ferde fejtartását az encefalitisz, a fertőző agyvelőgyulladás vírusa okozza, már késő volt. Tíz napon át küzdöttek életéért az orvosok, aztán elengedték őt az örök életbe.

Akkor azt éreztem, hogy zuhanok. Halálosan fáradt voltam, legszívesebben hagytam volna, hogy essek a semmibe. Kiáltoztam, hívtam Istent, s ő Dorka kérdéseit, huncutságát, élenkségét, énekét és játékos kedvét küldte nekem. Nagy nehezen megvettem a lábam, felálltam és lépkedtem, ha kellett, futottam, Dorka kedvéért még táncoltam is.

Így telt el két év. Mosolyogva, belül azonban üresen. Olyan voltam, mint a kiszáradt borsóhéj, amelyből ki-peregtek a szemek. Szinte hallottam, amint lényegemet veszítve, üresen zörgök. Férjem velem együtt botladozott ezen az úton.

Egy nap, a Bibliát lapozgatva megakadt a szemem egy mondaton: „*Az az ígéret, amelyet ő maga ígért nekünk, az örök élet.*” (1Jn 2,25)

Nem először olvastam, nem először hallottam, de addig mindig elshantak fülem mellett a szavak. Most meg mintha eső permetezné a kiszikkadt földet. Még az illatát is éreztem. A szavak megteltek étellel, s megérintett valami: az otthon melege. Világosság gyúlt bennem, felsóhajtottam: „Hála neked, Uram, mert megértetted velem, hogy gyermekeink a legjobb helyen: otthon vannak, nálad vannak! Tudom, felesleges, mégis arra kérlek: vigyázz a gyermekeinkre, Uram!”

Rá tudtam nevetni Dorka lányunkra. Reméltem, hogy nem veszi észre a különbséget, és ő megérezte, hogy most végre egészen vele vagyok. Hozzám bújít és mesét kért.

Sok év telt el, és én azóta is mesélem ezt a történetet. Nem tudok betelni a pillanat csodájával, amikor a sokszor hallott, sokszor olvasott betűk étellel teltek meg, s beköltöztek a szívembe, hogy melegítsenek és reményt adjanak a holnapokhoz. Nem történhetett meg a magam erejéből, csakis a Teremtő kegyelméből. Igen, ez volt eddigi életemben a legmegrendítőbb kegyelem.

Döbrentey Ildikó író

Egészen más hang

Egészen más volt a hangom, mint azelőtt – mondta nekem egy igehirdető, aki rettentő bűnbe esett, majd bűnvalomás nélkül szolgált még tovább, később pedig felvételtől meghallgatta saját prédikációját ezekből az időkből. Egészen más volt a hangom, mint azelőtt – mondta nekem az igehirdető, és ez azóta is gyakran jut az eszembe.

A bűnös ember máshogy van Krisztussal, mint a többiek. Nem tud csak úgy sietni hozzá, nem tud csak úgy ránézni, nem tud csak úgy szólni hozzá, nem tudja csak úgy megvallani őt. Mert a bűn elszibbasztja a lábat, hunyorgóvá teszi a szemet, dadogóvá a hangot. A bűn nem engedi, hogy ne ismerjem fel: fogalmam sincs, ki vagyok. Egészen megdöbben, és megakasztja az időt is, mert sosem gondoltam volna, hogy ezt én megtenném, és mégis. Akár egy száguldó kerékpáros, akadály kerül a küllők közé, a kerék azonnal megáll, a bringás pedig fejjel előre zuhan. Mindenképpen fejjel előre zuhan, akármilyen nyeregben ült is előtte. Innen nézve aztán mások az arányok, mint a nyeregben ülve. A bűnös magát idegennek tapasztalja, mintha kívülről csodálkozna rá magára – ez ő lenne? – és elborzad attól, amit lát. Elkerülhetetlen az elbizonytalanodás, hiszen ha eddig azt hitte magáról, és mégsem, akkor miben nem tévedhetett? Derengeni kezd, hogy talán Krisztust is félreértette, hogy benne is inkább magát látta, ami neki kellett, de tán magát Krisztust szóhoz jutni nem hagyta.

A bűnös a szétszakadás határán áll. Ez a határon állás kegyelem. Ez az a hely, ahol Krisztus végre szóhoz tud jutni, mert én már semmit sem tudok mondani. Mikor már meglehet, róla is lemondanék kétségbeesésben, váratlanul élém áll, és különös nyelven szól. Különös, mert az én nyelvem, amelyen nem tud hozzám szólni senki, sem az anyám, sem a szerelmem, sem a gyermekem, de ő ennek az én nyelvemnek minden csínját-bínját ismeri. Egészen érti a bűnöst, és ezzel olyan közösséget teremt, amelyet azelőtt az nem ismert, amelyről sosem gondolta volna, hogy lehetséges. A bűnös néma. Nem jutok szóhoz. Csak figyelek. Ő szól, és ebben a szólásban egészen meglep, hiszen

magát valahogy tágasabbnak, otthonosabbnak jelenti ki, mint ahogy a bűnös elképzelte. Egészen közel lép hozzá, átöleli, és ebben az ölelésben kiszakad a bűnösből, amit most lát csak világosan: bűnös vagyok, ha nem tartasz meg, összecsuclok, földre rogyok, és beisz a száraz föld, mint a vizet, mintha soha nem is lettem volna. De nem engedi. Hóna alá nyúl, talpra állítja, megerősíti. Nem olvadok el sem én, sem a világ nem olvad el, mert ő itt van, és van tovább. Mintha először jutnék levegőhöz hosszú idő óta, mintha eddig nem is lélegeztem volna, nem is értem, hogy maradtam meg. Kitágult tüdővel térek újra magamhoz, és már szaladnék is tovább örvendezve, állítanám fel a kerékpárt, pattannék fel a nyeregbe, mikor ráeszmélek az engem újra létre bátorító tekintet komolyságára: én, Krisztus vagyok az, aki összecsuclottam, hogy te ne rogyj össze, én zuhantam a földre, hogy te állj, engem ivott be a száraz föld, mint a vizet, hogy te legyél. Megállok, megdöbbenek újra, dadogok, hisz' eddig fogalmam sem volt, ki vagy, ki vagyok – ez lennék én? – megakad az idő is. Aztán úgy indulok tovább, hogy nem akarok nélküle, úgy örvendezek, hogy tudom, kötelezett vagyok, bátor vagyok arra, hogy függjek tőle.

Egészen más volt a hangom, mint azelőtt – mondta nekem egy igehirdető, és ez azóta is gyakran jut az eszembe. Gyakran jut eszembe, mert én is dalolni akarok Krisztusról, ő pedig azt akarja, hogy a hang tisztuljon, még ha ennek az is az ára, hogy egy ideig hamisan éneklek, sőt akár el is hallgatok. A hangolás tartson, amíg élek. Hangolódó legyek, semmint hangolt. Krisztusra szükségben, semmint Krisztust birtokolva. Legyek bűnös inkább, mint igaz.

Horváth Orsolya biblikus teológus, teológiai tanár

Három tételben

Évek óta küzdök Istennel. Cipelem magammal. Amikor úgy hiszem, elaludt, foglalt, egyebek: megszököm! Nyakamba veszem a világot, keresni kezdek egy másik istent. Olyat, ki szót ért küzdőtársammal és velem. Messzire el nem jutok. Megijedek, visszafutok, bocsánatért esdeklek, és megadóan várom, hogy agyoncsapjon vagy megkegyelmezzon. Nem tagadom, volt, hogy haragudtam rá, zsarnoknak gondoltam, aki a fogságok leggyötrelmesebbikét mérte az emberre, hogy az sem az életben, sem a halálban nem menekülhet előle. De végül megszerettem. Megtanultam futni Istentől Istenhez. Panaszkodni Istennek Istenről. Így cselekedtek a szüleim és az őseim is. Ezt az Istent hagyták rám, ezt az Istent ők hagyták rám, szintúgy (a hitbéli) nyughatatlanságot, és a hűség – legyen bár lehetetlenség –: kötelez.

Harminckilenc esztendeje jár hozzám az Isten. Körém építi világát. Látja, hogy önfeledten járom utamat, búban egyszer, máskor derűsen. Szorgosan követ, hogy mindenben jelen legyen. Tudja: aki a lelkét eltitkolja, bármikor összetörhet. Megáll az ajtóban. Kopog, várja: megnyitok, bezárok? – gyötrelme gecsemánéi, golgotai. Szeretet ez is! – sóhajtja. Ingázni a kulcslyukba. Szüleiddel, őseiddel is ekként cselekedtem, mert a szeretet nem tud mást. Ilyen az Isten. Ez az Isten. És Isten sem akarja azt, ami lehetetlen.

Több, Istent követelő lázamban gyóntatótyám egyszer megkérdezte: Meg tudom-e idézni Istent? Nem! – válaszoltam. Nos, elzavarni sem tudod! – tette hozzá. Valamiképpen ez lett nálam a kegyelem meghatározása.

Iancu Laura író, költő, néprajzkutató

Extra Christum nulla salus!

Lestyán Goda János fasori *Reformációi emlékműve* alapvető biblikus igazságról tanúskodik. És itt nem egyszerűen a négy pillér = négy solus/sola egyenletére gondolok. Hanem arra a sokszor elfelejtett felismerésre, hogy a négy pillér, ahogy az alkotó mondta, „a négy evangéliumot, vagy ahogy a feliratok hirdetik: a négy »solust« képviseli” – de úgy, hogy a *Solus Christus!* feliratot hordozó pillér *magasabb* a másik háromnál!

Hát hogyné lenne magasabb?! Hiszen a négy között az a központi jelentőségű. Ahogy egy jelentős német lutheránus katekizmus (*Evangelischer Erwachsenenkatechismus*) írja: „A másik három solának lényegében nincs más funkciója, mint az, hogy a *Solus Christus!* igazságát kiemelve és biztosítsa.” A kegyelemről is csak így, ebben az Istentől rendelt összefüggésben gondolkodhatunk. A krisztológia az ige, az evangélium szíve közepe, a kegyelem csatornája!

Azért kell kompromisszum nélkül, a kizárólagosság igényével ragaszkodnunk az „egyedül Krisztus”-hoz, mert egyedül Jézus Krisztus az a személy, akinek történetében és halálában a bűn hatalma megtörtetett, megítéltetett és végérvényesen legyőzött. Vagyis aki által – a kicsit régies kifejezéssel – megkegyelmeztünk lettünk. Egyedül benne van egyszerre és egységben jelen a „valóságos Isten” és a „valóságos ember”. Az ő földi történetében a Teremtő magára veszi az ember, a teremtmény bűnének és vétkének a terhét. Egyedül Jézus Krisztus az, akiben Isten és ember, a Teremtő és ember teremtménye egy személy. Ezért egyedül ő az, aki isteni szeretete erejével a bűnös emberért meghalt, és ezáltal megszabadította a bűn mindent megrontó hatalmától. Megbékéltette önmagával, bűnbocsánattal, étellel és üdvösséggel ajándékozza meg. Ez a kegyelem. Ez egészen új istenkapcsolatot jelent, amelyben aztán a Szentlélek Úristen megteremtheti az irgalmas felebarátot.

De hogyan tanúskodhatunk erről a kegyelemről ma? Amikor sok-sok kortársunk a „gazdátlan” ég alatt a „semmi sem biztos”, a „ki tudja, igaz-e?” és a „mindegy, hogy miben, csak higgy valamiben!” ingóványában tévelyeg. Meg egyébként is, hogyan keresse a bűnbocsánat, az isteni kegyelem vigasztalását és örömét az, aki még azt sem tudja, hogy van-e, s mi a bűn?

Tanácsalanságomban a reformátor jött segítségemre: „Nem emelkedhetsz mindjárt Istenhez, hanem ott kell elkezdened, ahol ő is elkezdte: mert ő először emberré lett az anyaméhben. Ezért te se spekulálj! Ha lelkiismeretedet az ördög praktikáitól biztonságban akarod tudni, akkor ne fogadj el más Istent, csak ezt az embert, és ember voltát tartsd szem előtt. [...] Ha az igazságról és a kegyelemről van szó, mert a keresztyén embernek a halállal, a bűnnel és törvénnyel is szembe kell néznie, azt kell mondanunk, hogy semmilyen más Istent nem ismerünk, csakis a testet öltött és emberré lett Istent (a *deus incarnatust*, a *deus humanust*)... Ha az üdvösségről van szó, ne gondolkodj a törvényről, a filozófiai tanításokról, hanem siess a bölcsőhöz és az anyaölhöz, és a csecsemőt, a felnövekvőt és a haldoklót szemléld, csak így szabadulhatsz meg minden félelemtől és tévedéstől. Ez a tekintet az igaz úton fog tartani téged.” Mert „[h]a Jézuson kívül keresed Istent, csak az ördöggel találkozol” (EBELING, 1997, 180–181. o.)

Krisztus Urunk köpenye alá rejtetten, Isten kegyelmének megelégtett koldusaiként vallhatjuk: „...egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus” (1Tim 2,5). *Extra Christum nulla salus* – Krisztuson kívül nincs üdvösség. Mert rajta kívül nincs kegyelem!

Hivatkozott művek

EBELING, Gerhard 1997. *Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába*. Magyarországi Luther Szövetség. (Magyar Luther Könyvek 6.)

Evangelischer Erwachsenenkatechismus. 2. kiad. Gütersloh, 2010.

Ittész János nyugalmazott evangélikus püspök

Kegyelemtani Iskola-példa

Ami a kegyelmet illeti, fel tudnám mondani a hittanleckét (a magam részéről legszívesebben K. Rahner és H. Vorgrimmler teológiai szótárából citálva), de az én kegyelemtanom (és egyben kegyelemélményem) mégis inkább az *Iskola a határon*. Van abban igazsága ihletett kutatójának, Fűzfa Balázsnak, hogy „ha az *Iskola* a gyűlölet, a kegyetlenség, az erőszak, a rettenet enciklopédiája, akkor a *Buda* a körje rajzolt szeretet-égbolt, a lehetőségesség birodalmának megsejttetése”, de számomra az *Iskola* nem hallgatag cella, melynek egén a Göncölök úgy fénylenek fönt, mint a rácsok, hanem éppen a lehetetlenség ellenére is lehetőségesség helye. Medve éppen a falakon belüli falak között, a fogdában szabadul fel, amikor „egyszerre csak békesség fogta el”.

Medve kézírata legelején Róm 9,16 egyértelmű, ugyanakkor titokzatos sora, a „*Nem, azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené*” olvasható. Ahogyan a János evangéliuma legelején szereplő „*kezdetben volt az Ige*” alapértelmezi az egész evangéliumot, itt a kegyelem (ha tetszik, a jóindulat, a gondoskodás, a szeretet) fogja és lengi át az egész történetet, ami azzal végződik, hogy „mégis minden csodálatosan jól van, ahogy van”. Az az értelmezés, amely szerint a szabadság nem azé, aki akarja, hanem aki kivívja magának, rövidre zárja, egyvágányú-sítja Róm 9,16 polifóniáját, sokjelentésű titkát. Hőseink becsülettel helytállnak, de végül is nem (ők) győzik le Merényiékét, hanem váratlanul (csodásan) megszabadulnak tőlük. Amikor Fűzfa arról ír, hogy a nevezetes páli mondatot a regény szereplői csak akkor láthatják, olvashatják, ha kikerülnek az iskolából (még ha menetoszlopban is) a szabadság birodalmába, azzal elismeri, hogy a kadétiskola nincsen hermetikusan elzárva a szabadság, vagyis a kegyelem elől. A kadétiskolában szép számmal és gyakorisággal jelen vannak a könyörület megnyilvánulásai: a barátságszövédékek, a trieszti öböl, a váratlan kegyelmi ajándékként érkező hőésés. Kegyelemhordozó hely lesz a fogda, ahol Medve végiggondolhatja az emberi létezés egészét, felülemelkedhet önmagán, rátalálhat önére, felismerheti lelke legbenső tartalmait, megértheti, hogy az isteni könyörület „önkényessége” (vagyis inkább szabadsága) nem korlátozza az ember szabadságát, és így akaratát és futását sem.

Az *Iskola* másik nagy dilemmája a heideggeri „Miért van inkább valami, mint semmi?”, hiszen az ember, még a szavak embere, az író is úgy érzi, hogy a lényeg (és egyáltalán bármi) kimondhatatlan és elmondhatatlan. Csakhogy a szóval teremtő Isten már akkor, teremtés közben – kegyesen – felkérte az embert, hogy ő nevezze el (meg) az állatokat. A határ menti iskola erősen behatárolt világának „semmijében”, káoszában, bizonytalanságában a kisdí-ákok között megszülető kapcsolatok kegyelmi erőterében megszólaltak a szavak, és megmutatkoztak egymás előtt a megszólalók. Pontosan úgy, ahogyan GÁSPÁR Csaba László írja *Isten és a „semmi”* című esszéjében: „A Másik ajándékozta bizonyosság pedig, akár embertől, akár Istentől jön: szabadság és kegyelem. Bizonyosság akkor nyerhető, ha az a Másik megmutatkozik.” (2000, 150. o.)

Ottlik művei számomra érzékletesen jelenítik meg, hogy hogyan szabadítja föl Isten kegyelme az emberi szabad-

ságot a cselekvés képességére és a cselekvésre. Valamint azt is, hogy a kegyelemélmény a legkülönbözőbb módokon játszódhat le bennünk: bensőséges barátság, önfeledt öröm, váratlan, „égből pottyant” vigasz, megszólaló lelkiismeret vagy másokat szolgáló, önzetlen elköteleződés formájában. A „Ki nekem Jézus?” körkérdésre válaszolva Ottlik ezt írta: „Ha pedig nincs benne a művemben mindez, anyám, az égbolt, Jézus, akkor semmi sincs benne. Nem néven nevezve kell jelen lenniük – a vers nem a csillagokról szól, nem Jézusról, nem a költő anyjáról –, hanem valóságosan. Ha Ő nem áradt bele a mégoly profán, világi jelentésmozzanatokból összerakott művembe, akkor nem is hoztunk létre semmit.” (OTTLIK 1980, 213–214. o.) Így válhat az *Iskola a határon* sokunk számára kegyelemtanná. Hogyan? Nem néven nevezve, hanem valóságosan. És még hozzátehetjük Pilinszkyvel: „a többi kegyelem”.

Hivatkozott művek

GÁSPÁR Csaba László 2000. Isten és a „semmi”. In: uő: *Isten és a semmi. Filozófiai-teológiai tanulmányok*. Harmat, Budapest. 119–150. o.

OTTLIK Géza 1980. Körkérdés Jézusról. In: *Próza*. Magvető, Budapest.

Kamarás István OJD szociológus, akadémikus, író

Alfa és omega

Kezdetben volt a kegyelem, az Isten tekintete, mely átjárja a mindenséget. Kíséri a teremtő Logoszt, és nyugtázza: jó. Vagyis: enyém.

A kegyelmet számomra legtisztábban ez az ige világítja meg: „...enyém vagy!” (Ézs 43,1)

A kegyelem körbeölel, de nem zár be. Éltre hív, feladatot ad, helyet, hivatást. Kérdez és szembesít. De kiadja az örökséget, vagy bőrruhát készít. A kegyelem elenged, mert tudja, hogy a távolodó is az övé. Elenged, mert nem köti az idő, hiszen közege az öröklét.

A kegyelem várakozik. Várakozik a meddőnek hitt asszonnyal. S mert nem köti az idő, kilenc hónap vagy kilencven év annyi előtte, mint egy pillanat. A kegyelem várakozik, míg észreveszem a disznóvályút vagy meghallom a kakast. Tudja, a visszautat is lépésről lépésre kell bejárnom.

A kegyelem lehajol. Bár léptéke a mindenség, ránk tekint az Újszülött szeméből. Asztalhoz ül az otthonunkban. Lehajol, és a porba ír. Megkeresi az elbitangolt bárányt és vállára veszi. Az örök kegyelem lehajol a halandóságig, lemerül a halálig. Lehajol, hogy többé ne kelljen ágaskodnunk semmilyen mélységből.

A kegyelem megelőz. Szívárványt húz az égre, és emlékezteti magát. Még meg sem formált, már kiválasztott. Még meg sem születtem, már legyőzte minden ellenségemet. Nevemen szólít, mielőtt beszélni tudnék. Ha közeledem felé, élém fut. Ha gyászolok, ha félek, a követ elhengeríti.

A kegyelem ráébredt, hogy nekem is kegyelmesnek kellennem. Hogy az irgalom nélküli igazságosság lélektelen. A kegyelem látni tanít: az „enyém vagy” másra, bárkire, mindenkire vonatkozik, akihez így vagy úgy közöm van. Tanít észrevenni a világban a jót: a töröttben az egészet, az elrontottban az eredetit, mindenen a Teremtő ujjá vagy szava nyomát, az eltorzult arcvonások mögött a Képmást. Ha a kegyelem medrei leszünk, gyógyulnak a sebek.

A kegyelem segít magamhoz is irgalmasnak lenni. Nem kell béres módjára hajtanom magam a béremért, hiszen a kegyelem gyermeke vagyok, és helyem van az asztalánál. Létezésem értelmét ő igazolja, nem nekem kell.

A kegyelem beteljesít, ígéreteit számon tartja. Nincs számára lehetetlen. Jövőt ad a reménytelenségben: gyermeket, szabadulást, hazatérést.

Gyermek születik nekünk. A jövőt, mint egy kristálygömböt, a kezében tartja.

Kertész Eszter tanár, költő

A karácsonyi naplementét néző ember, akit hátba dobtak egy hógolyóval

Nemrég egy kiállításon láthattam id. Pieter Bruegel festményét a betlehemi népszámlálásról. A reformáció korában élt festő művei azért annyira magával ragadóak, mert képes az ókori bibliai történeteket saját korának kontextusába helyezni, és a régi eseményeket középkori ruhákkal, cselekedetekkel, szokásokkal élővé tenni. Egy bibliai témájú Bruegel-festmény lényegében olyan, mint egy igemagyarázat: kortárs módon beszél a bibliai szövegről.

A képet egy V vonal feszíti ki, amely a kép bal felső sarkából indul el, és a számon ülő Máriánál fordul vissza a jobb felső sarokba, ahol egy lerombolt város jelzi a régi korszak elmúlását s az új korszak eljövetelét. Az inkarnáció itt nemcsak emberré létel, hanem az élet sűrűjébe való testet öltés. Jellemzően egy németalföldi falu nyüzsgő készülődését látjuk, kis részletekkel, szimbólumokkal. A vendégfogadó zsúfolásig megtelt, a zsalukat becsukják, egy gyermeket próbál az édesanyja még berángatni, levágják az állatot, hogy az adót természetben fizessék, emberek viszik csomagjukat a házba, a tyúkok kapirgálnak, a gyerekek a jégen játszanak, a rőzsegyűjtő fatuskót cipel. A vendégfogadó ház cégéréen egy Habsburg kétfejú sas látható, kifejezve a korabeli Németalföld megszállását, ahogy Júdeát is meghódították a rómaiak. Egy teológusnak komoly kihívás elhelyezni a betlehemi eseményeket egy római adóösszeírás folyamatában, többek között Heródes uralkodását, Kviriniusz személyét vagy a census idejét tekintve. Különösen nehezen megválaszolható az a kérdés, hogy mi végre kell mindenkinek útra kelni egy adóhivatalt meglátogatva születési helyén, ahelyett, hogy otthon maradv a adóbiztos mérné fel házáat, családját, vagyónát, és szedné be az adót. Erre egy lehetséges válasz az, hogy Heródes egy kvázicenzust tartott, hogy formailag teljesítse Augustus császár parancsát, valójában pedig egy törzsi nyilvántartásra alapuló összeírást szerveztek, amely egyrészt nem váltott ki akkor ellenkezést, másrészt ébren tartotta a nemzeti öntudatot, harmadrészt alkalmas volt a férfiak katonai célú megszámlálására, mert a nemzeti sereg törzsi beosztáson alapult.

De minden magyarázatnál kifejezőbb a festmény, ahol a bibliai vendégfogadó ház és az elnyomó hatalom adóhivatala teljesen összefonódik. Bruegel nézőpontja mindig olyan, hogy bevonzza a szemlélőt, mintha mi is részesei lennénk megfestett világának. Olyan hely ez, ahol a mozdulatok semmi máshoz nem kötődnek, mint az azonnali igények kielégítéséhez. Egy túlszűfolt világ, ahol mindenki megpróbálja kiszorítani magának a helyet. Bevágjuk a zsalukat év vége felé, hagyjanak békén. Kunyhókba, házakba, privát szférába menekülünk, ami csak a miénk. Ösztönlényként marakodunk a legjobb táplálékért, leárazásokért, energiaforrásokért. Keressük talán szemünkkel a bús bocit és a csacsit, amelyek majd az istállóban megmelegítik a kis Jézust, ám ezeket is Józsefnek kell magával hozni. A hógolyózó gyerekek korán megtanulják az életben maradásért folyó harcot, a vidám játék eldurvul, a földön fekvőt lefogva közvetlenül fejbe vágják.

Ám a V vonal a bal szárának közepe táján átmegy egy nyugodt, kalapos figurán, aki nem csinál mást, csak áll, a szemlélőnek háttal. Tudja, hogy vége a legsötétebb időszaknak, és holnap már tovább nézheti a Napot. A karácsonyi naplementét néző ember, akit hátba dobtak egy hógolyóval, kegyelemben és csak kegyelemben részesül, túl minden kegyetlen játékon, inger-válasz mechanizmuson, erőszakon és könyöklésen. Adassék meg nekünk is.

Pieter Bruegel: A betlehemi népszámlálás (1566)

Kodácsy Tamás református lelkész, programozó matematikus

Minden kegyelem

Az evangélium legkedvesebb jelenete számomra, amikor „kicsinyeket” – karon ülő vagy már önfeledten szaladgáló gyermekeket – visznek Jézushoz. Ő pedig „ölébe veszi” őket, és megáldja: „*Ilyeneké a mennyek országa.*”

Mi az, amit csak ezek a „kicsinyek” tudnak? Mit tudnak ők – talán még nem reflektáló, de egész lényüket átjáró bizonyossággal –, amit mi, „felnőttek” elfelejtettünk? Mi teszi őket felhőtlenül boldoggá? Boldogok, mert

körülveszi őket a gondoskodó, gyöngéd szeretet; boldogok, hogy – bár még öntudatlanul – ennek biztonságos burkában élhetnek; boldogok, mert övék a mennyek országa.

Ahogy a gyermek felnő, ez a szeretetburok szétreped. A kamasz ezt talán felszabadulásként éli meg, valójában az életnek egy csodálatos lehetőségétől, a világ „mélydimenziójától” fosztja meg magát. Ahogy már megtörtént a teremtés kezdetén is. Az emberiség őstragédiája, hogy az első emberpár megőrül az Édenkert varázslatos pompájának, élvezi a saját létét – de megfélelkezik a legfontosabbról: mindez nem pusztán természetes adottság, hanem *ajándék*. A teremtett világ és benne az ember igazi értékét az a szeretet adja, amely „mozgat napot, holdat és minden csillagot”. Saját létük végső célját és értelmét veszítik szem elől: a szeretetnek azt a többletét, amely egy tárgyat, egy gesztust ajándékká varázsol. A Biblia szerint az ősbűn következtében „kiűzetnek” a Paradicsomból. Bűnük azonban nem pusztán törvényszegés, hanem az ajándékkal jelzett szeretet semmibevétele. Az önállóság csábító nyeresége így tragikus veszteségbe fordul át. Övék a világ, de elveszítik „Isten ajándékát”.

A bűnbeesések sora végighúzódik a történelmen, kicsiben és nagyban egyaránt. Ebben a kilátástalan küzdelemben jelent meg a Názáreti, akiben testet öltött „emberszerető Istenünk jósága”. Megdöbbentő fordulat: a magukat igaznak tartókkal, a Törvény tudósaival szembeszáll, és a bűnösökhöz fordul. „*Nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.*” Jézus minden szavával és tetteivel a mennyei Atya végtelen irgalmasságát próbálja megsejtenni hallgatóival, a végsőkig elmenve a bűnösök iránti szeretetében. „*Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit tesznek.*”

Az apostolok is csak nehezen fogják fel ezt a csodálatos változást. „*Kegyelemből részesülünk a megváltásban a hit által.*” Pál frappáns és tömör vallomása: „*Isten kegyelméből vagyok, aki vagyok.*” Itt azonban mintha történe egy olyan hangsúlyeltolódás, amely mindmáig jelen van a bűntudattól gyötört keresztény hívőben. Ágostontól kezdve Luther Mártonig újra és újra feljajdul a kérdés a megváltást keresőkben: „Hogyan találom kegyelmes Istent?” Félézer éves szembenállás után ma végre egymásra talált az ágostoni és a lutheri hagyomány. „Isten Krisztusban minden embert üdvösségre hív.” „A keresztségben a Szentlélek az embert Krisztussal egyesíti, megigazítja és valóságosan megújítja.” „Üdvössége tekintetében az ember teljesen Isten megmentő kegyelmére szorul. Isten kegyelemből bocsátja meg az ember bűnét.”

Örömmel és megnyugvással olvassuk ezeket a mondatokat a megigazulás tanításáról szóló *Közös nyilatkozat*-ban, mégis valami hiányérzet marad bennünk. Történik ugyan utalás arra, hogy „ez a megbocsátás nem pusztán valamiféle felmentő ítélet”, hanem „új, személyes kapcsolatot, közösséget hoz létre a megigazulást adó Istennel”. „A bűnös ember az Istennek Krisztusban történt üdvözítő cselekvésébe vetett hit által igazul meg.” A szövegben itt várnánk a folytatást, a *hitből fakadó remény* említését, amely megnyitja az örök élet távlatát, rávilágít a teremtés valódi indítékára, Isten örök szeretetének tervére, hogy az általa teremtett embert fölemeli a Szentháromság életébe.

„Isten a Szeretet”: ő a teremtéssel nemcsak létrehozta, hanem a saját isteni szeretetközösségébe hívta meg teremtményeit. A szeretetnek ebben a csodálatos, körkörös ajándékozásában az Atya öröktől odaajándékozta magát a Fiúnak, ő pedig a Szentléleknek, ő pedig tovább – a boldog örökkévalóságban... Ez a Szentháromság legbenső titka, minden lét teljessége. Ebbe a szeretetközösségbe kaptunk meghívást már itt, a földi életünkben, ez válhat teljessé a feltámadásban. Hittel és reménnyel rábízunk magunkat Isten megigazulást adó kegyelmére: egyedül ő – aki „maga az irgalom és a jóság” – képes arra, hogy szeretetközösségébe fölemeljen. Ahogy ajándék a születésünk, ajándék a halálunk is – megérkezésünk a Szeretethez.

Lukács László piarista szerzetes, irodalomtörténész, a *Vigilia* főszerkesztője

A kegyelemről

Életem nagy, isteni kegyelmének tartom, hogy könnyen elfelejtem a sérelmeimet. Ha mégis eszembe jutnak, idő múltával már nem fájnak, csupán valamely érdekes, tanulságos történet részének tűnnek. A sérelem mulandó, a tanulság maradandó.

Miért kegyelem ez? Ismertem olyan – nagyon értékes – embereket, akiknek a sok évtizeddel korábban elszenvedett méltánytalanságok éppúgy vagy talán még jobban fájnak, mint megtörténtük idején. Úgy gondolom, hogy az emlékezetükben egyre nagyobbra és nagyobbra nőttek, és maguk körül egyre sötétebb árnyékot vetettek. Végül szinte besötétedett tőlük a múlt, nem maradt egyéb belőle, mint a sérelmek története. Ez is lehet érdekes és tanulságos, de a fájdalom, amelyet a sérelmek hatványozódása folyamatosan okoz, nagy terhet rak az emberre. A fájdalmas emlékek egyre mélyebb árkokat vájnak a lélekben, amelyek mindig ugyanarra vezetnek, valósággal kiszájtítják a gondolatait és érzelmeit.

Akárhogy gondolkodom is rajta, nem tudom megfejtetni, minek köszönhető, hogy nekem viszonylag rövid idő múltán már nem okoznak fájdalmat a bántások. Egyre kisebbedik, egyre halványodik az emlékü, egyre kevésbé gondolok arra, hogy valamilyen rossz szándék következményei voltak. Idővel mindenre magyarázatot találok – kegyelemből, mert minden önmarcangolás nélkül, szinte élvezettel fedezem fel azokat a hibáimat vagy adottságaimat, amelyek következtében bajok, bántások értek, s előbb-utóbb úgy tűnik számomra, hogy valójában magam okoztam magamnak őket. Az én ilyen vagy olyan viselkedésem, tulajdonságom, helyzetem váltotta ki a másik emberből, emberekből, esetleg intézményekből azt a döntést, azt a cselekedetet, azokat a szavakat, amelyeket én *bántásként éltem meg*. Annyit azért még hajlandó vagyok megengedni magamnak, hogy a saját szempontomból *jogosan*. De ha nem így vagy úgy, nem ezt vagy azt tettem, mondtam, írtam, viseltem, választottam volna, akkor nem következett volna be a bántalom. Feltehető ezek után a kérdés, hogy mi is tulajdonképpen a bántalom. Valamilyen *meg nem érdemelt rossz*. De ha én megérdemeltnek látom azt, ami velem történt, vagy amiben részem volt, akkor az már nem is bántalom, nem is sérelem.

És ha már rákérdeztem arra, hogy mi a sérelem, akkor érdemes azt is megkérdezni, hogy mi a kegyelem. *A meg nem érdemelt jó*. „A kegyelem az a belső, természetfeletti ajándék, melyet Isten örök üdvösségünk elérésére ad nekünk” – ahogy Raphael Nießner megfogalmazta. De az örök üdvösséghez hozzájárulhat a mai nap meg nem érdemelt ajándéka, kegyelme is, nem csak az örök életben elnyert üdvösség. Maga az ajándékozás mint hagyományos társadalmi jelenség azt mutatja, hogy elvárjuk egymástól a jóságot, elvárjuk embertársainktól, hogy jót tegyenek egymásnak: az ajándékozás a másik emberhez való önzetlen, szeretetet kifejező közeledés társadalmi hagyománya.

Tudjuk persze, hogy vannak önző ajándékok is, amikor nem a szeretet, hanem valamiféle sandaság, valamilyen érdek vezeti az ajándékozót. De az ilyesmire sokkal jobban illik a „megvesztegetés” kifejezés, akkor is, ha formailag nem sok különbség van a kettő között. A lényegyet tekintve azonban alapvető a különbség: a megvesztegető ellenszolgáltatást vár a „megajándékozottól” (a „megvesztegetettől”). Valami olyan „ingyenes” értéket, amely egyébként nem járna neki vagy nem neki járna.

Az isteni kegyelem természetesen sosem megvesztegetés, és elsősorban nem is földi céljaink elérését szolgálja. Segítheti és segíti is legtöbbször, de csak akkor, ha ezek a földi célok valami módon „örök üdvösségünk elnyeréséhez” is hozzájárulnak.

Mezey Katalin költő

Kharisz

Nem műfordítási kérdésekről szeretnék elmélkedni, mégsem tehetek mást, ha azt szeretném elmondani, mit jelent számomra a kegyelem. Sőt mit jelent számunkra, akik magyar nyelven olvassuk a Bibliát. És legtöbbször magyarul olvassuk – teszem hozzá, hála Istennek, mekkora kegyelem, hogy megtehetjük, hogy voltak és vannak alázatos lelkek, akik nekiláttak, és lefordították Isten nekünk szóló üzeneteit.

De a nyelv – jaj, hát, tudjuk, mennyi baj forrása, hogy „*mind a halál, mind az élet a nyelv hatalmában van*” (Péld 18,21).

És ha mi ezen az édes anyanyelvünkön kimondjuk a *kegyelem* szót, azonnal büntetőjogi kategóriák terébe, bűn, bűnösség, megkegyelmezés gondolatkörébe kerülünk. Az évszázadok alatt a nyelvhasználók lelkébe ivódott feudális reflexek működése talán megszüntethetetlen. Ha azt mondjuk, *kegyelem*, azt mi azonnal úgy értjük, *szegény fejemnek*. Nekem, bűnösnek. Jaj nekünk! Pedig a bocsánat is kegyelem, a feloldozás, az elengedés is ajándék. De nem a leereszkedő hatalom pöffszkedő kegygyakorlata, nem a felettünk álló hatalom jogkörével visszaélő játszadozása. Nem.

A kegyelem valóban ajándék. Az eredeti görög szó, a *kharisz* az 'öröm' jelentésű *khara* szóból származik. A kegyelem tehát az adakozó örömeiből, szeretetéből árad – így akár a megbocsátás ajándéka is. Ebből fakad, hogy nem függ érdemtől vagy érdemteleniségtől, nem lehet és nem kell érte igyekezni, könyökölni, megalázkodni – elegendő hozzá csupán a létezés. Ami már maga is kegyelem.

Micsoda öröm megszületni, megtestesülni, meglátni a napvilágot –
mennyivel szegényebb volnék, ha soha nem ismerhettem volna meg
a narancs ízét,
a kakukkfű illatát,
az esőtől ázó utcákat,
az édesanyám tekintetét,
a fiaim szívdobbanását,
a sakkjáték szabályait,
a kedves barátokat, akik elkapnak, amikor megbotlom.

A magányt,
a kétségbeesést,
a zuhanást,
a fájdalmat,
aztán az emelkedést,
az újra és újra felállást.

Ha nem hallottam volna soha
sem a süvítő szelet,
sem a macskám dorombolását,

ha nem örvendezhetnék a dísztöknek, amely indáival körbefutotta a kertet, teleaggatva sárga kis lampionjaival a kerítést.
Ráadásul a fázva mellékük bújó, liluló hajnalkáknak...!

Mit kezdenék, ha nem tudnám átélni a veszteséget, a gyász, a pótolhatatlan hiányt, ami akkor ér, ha elveszítetek valakit?
Mit vesztettem volna, ha tenyerembe nem kapaszkodik bizalommal három kisgyerek keze?

Ha nem láttam volna a lávamezőket,
a bársonyos taplógombát a bükkfák oldalán?
Ha nem jönne minden nyáron a kertembe a lükécske poszméh?
Ha nem csorgattam volna mézet a gyerekeim mákos gubájára a téli vacsorákhoz?
Fel tudom fogni, mekkora ajándék, hogy két lábam, két fülem és egy orrom van?
Hány ajándékom van még?
De nem akarok dicsekedni.

Bár hozzáadódna mindez a magyar kegyelem szavunkhoz! Ha kimondásakor eszünkbe jutnának az ókori görög Khariszok, a báj, a kegyesség, a harmónia, a szépség istennői – mennyire másképp asszociálnánk az isteni kegyelemre! Talán nem véletlen, hogy a görög Nikosz Kazantzakis akkora derűvel ábrázolja a bűnbocsánatot gyakorló Urat is.

„Jobb kezében nem kardot tart, nem is mérleget – az efféle szerszámok gyilkosok és mészárosok kezébe valók –, hanem egy nagy szivacsot, teli vízzel, mint a felhő. Balról van a paradicsom, jobbról a pokol. Jön a szegény lélek, meztelenül, mert elvesztette a testét, és remeg. Az Isten szemügyre veszi, és kuncog a bajusza alatt, de játssza a félelmetest: »Gyere ide – mondja neki, és mélyíti a hangját –, gyere ide, átkozott!« És elkezd a vattatást. A lélek Isten lábához veti magát. »Irgalom, kegyelem – kiáltja –, bűnös vagyok!« és mondja, mondja a bűneit. Beszél, se vége, se hossza. Az Isten meg unja, és ásítozik. »Hallgass már – kiált neki –, megsüketülök!« És zsupsz, veszi a szivacsot, törül rajta egyet, és már föl is oldotta minden bűnéből. »Mars a paradicsomba! Péter, ereszd be a szerencsétlent!« Mert tudnod kell, jó uram, hogy az Isten hatalmas, nagylelkű úr, és a nagylelkűség megbocsátást jelent.”

Molnár Krisztina Rita költő, tanár

A kegyelemről a kegyelem nélkül

Mindenfajta kommunikáció alapja, hogy ugyanazt értsük szavainkon. Minden tudomány szakkifejezései így teszik lehetővé és egyúttal le is egyszerűsítik a megértést akár a természettudományban, akár a bölcseletben. Nincs ez másképpen a teológiában sem.

Mindez helytálló a hit mindennapi nyelvére nézve is. Itt azonban – nem egyedülállóan ugyan, hanem az emberi élet számos más területéhez hasonlóan – mégis fokozottan fennáll annak a veszélye, hogy amikor elvárt szavakat mondunk, a folytonos használat vagy valamilyen megfelelési kényszer szorításában kiüresednek és értelmet vesztett frázisokká lesznek a legpontosabb szakkifejezések is.

Az *Apostoli hitvallást* a tanulatlan népnek és a gyermekeknek magyarázva *Kis kátéjában* Luther talán éppen a fenti veszedelmet akarta elkerülni, amikor egészen más utat jár be.

A Teremtőről ugyanis azt tanítja, hogy „Ő adta testemet, lelkemet, szememet, fületem és minden tagomat, értelmemet és minden érzékemet, és ezeket most is fenntartja. Ezért ad nekem ruhát és lábbelit, ételt és italt, házat és gazdaságot, feleséget és gyermeket, szántóföldet, barmot és mindenféle jót. Testemet s életemet naponként mindennel bőven ellátja, táplálja. Megoltalmaz minden veszedelem ellen. Megvéd és megőriz minden gonosztól.” Az ajándékoknak és a gondviselésnek ezzel a gazdagságával szemben nem áll semmiféle számításba vehető emberi teljesítmény: „És mindezt csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi, és én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok.”

A megváltó Krisztussal lényegében ugyanez a helyzet, mert az ő áldozatával szemben – amely nem arany, sem ezüst, hanem szent és drága vére, ártatlan szenvedése és halála – az „elveszett és megítélt ember” áll, aki mindenféle bűn, a halál és az ördög hatalmában van.

A megszentelő Szentlélekkel pedig – aki elhív az evangélium által, megvilágosít ajándékaival, megszentel és megtart az igaz hitben – az az ember áll szemben, aki saját eszével és erejével nem tud Jézus Krisztusban hinni, sem őhozzá eljutni. Ezt a tevékenységét a Szentlélek az egyházban is folytatja, amikor bűnbocsánatot ad, mert a hívó ember egész életében rászorul erre.

Ha elfogadjuk, márpedig el kell fogadnunk, hogy a kegyelem a semmiféle módon meg nem érdemelt és meg nem érdemelhető ajándék, olyan jóindulat vagy irgalom megjelölése, amely semmiféle ellenszolgáltatással nem vásárolható meg és nem erőszakolható ki, akkor Luthernél ez a hármás magyarázat nem más, mint Isten kegyelmének a szabatos leírása és meghatározása, és pedig a kegyelem szó használata nélkül.

A kegyelem *e kegyelem nélküli* leírásának olyan többlete is van, amelyre talán nem is gondolunk, amikor a szót kimondjuk. A *Kis káté*-ban a kegyelem mindenekelőtt nem olyasmi, mint az eposzok szereplőinek állandó kísérő jelzője, amely akkor is megilleti őket, ha éppen semmit sem tesznek. Az Atya, a Fiú, a Szentlélek létét, létezését viszont azaz ember felé irányuló állandó cselekvés jellemzi, amely megmutatkozik a gondviselésben, a megváltásban és a bűnbocsánatban. Határozott iránya van ennek a cselekvésnek: keresi és megáldja vele az embert, minket, engem. Mindezt nem statikus tartalmú jelzőkkel, hanem az isteni cselekvést jelentő igék sorozatával írja le. Egyszerre utal így Isten cselekvésének dinamikájára és ajándékainak bőségére.

Még az is benne van a kegyelemnek ebben a magyarázatában, amit „az igazi Luther” megőrzésének szándékával olykor megpróbálnak eltagadni tőle. Benne van a megajándékozott ember elkötelezése is. Így a teremtés és a gondviselés kapcsán: „Mindezért én neki hálával és dicsérrettel, szolgálattal és engedelmességgel tartozom.” Krisztus pedig azért váltott meg, „hogy egészen az övé legyek, az ő országában őalatta éljek, s őt szolgáljam örök igazságban, ártatlanságban és boldogságban, mert ő feltámadott a halálból, él és uralkodik örökké”.

A gyermekekhez szólva egykor így vezet el Luther minket is hitünk mélységeinek jobb megismerésére és átélésére.

Reuss András rendszeres teológus, professor emeritus

Mi a kegyelem?

Egyszer valaki, akitől ezt megkérdezték, visszakérdezett: Mi nem az? Igaza volt, hiszen a legtermészetesebbnek tartott dolgok is – az, hogy felébredünk, hogy fedél van a fejünk felett (és nem pusztította el földrengés, szélvihar vagy más elemi csapás), és egyéb effélék – végső soron mind Isten kegyelmének köszönhetőek. Ez az, amit a teológia általános kegyelemnek nevez.

De van egy ezen túlmenő, „kiváltképpen való” kegyelem is. Az Ó- és Újszövetségben számos tanulságos példa van erre. Ez röviden abban fogható meg, hogy Isten megszólít, megismerteti magát, feladatot ad, és vezet.

Megszólít, megismerteti magát, és feladatot ad, vagyis szolgálatába fogad. Így szólította meg Mózes, Ézsaiást, Jeremiást, Máriát, Pétert, Pált – hogy csak néhány esetet említsek. A megszólított első válasza a visszarettenés, ami esetleg a feladattól való visszarettenésként fogalmazódik meg (Mózes, Jeremiás), holott valójában a magát megismertető, megnyilatkozó Istentől való visszarettenésről van szó, megérezéséről és elfogadásáról annak, hogy

a megnyilatkozó Isten egészen más, mint az ember. Ő valami feltétlen pozitív, vele szemben az ember lényegénél fogva, mindenestől fogva negatív. Ez a negatív mivolt fogalmazódik meg valamivel kevésbé elvont fogalmakkal, mint tisztátalanság, bűn (Ézsaiás, Péter). De nem eseti tisztátalanságról van szó, és nem pontokba szedhető, elkövetett bűnökről, hanem arról, ami Istennel mint pozitívummal szemben áll, s aminek az eseti tisztátalanság, az elkövetett bűn csak mintegy „kiütése” a teljesen negatívról, az emberről, rólam.

Itt érkezünk el a kegyelem kérdésének szívéhez. Isten a maga pozitív voltát a negatív voltát (tisztátalanságát, bűnösségét) elismerő embernek tulajdonítja („megbocsát”, „a bünt eltörli”) – szeretetből, az ő Fia kedvéért (Jn 3,16), és az arra alkalmatlan embert alkalmassá teszi az általa (Isten által) neki adott feladat felismerésére és elvégzésére. Mindez rövid idő alatt is végbemehet, de – észrevétlenül – már korábban elkezdődött (Jeremiásnál mindenesetre már születése előtt).

Isten azonban a neki magát átadó embert nemcsak egy időpontban vállalja, hanem kegyelméből egész életében vele van, és vezeti élete eseményei közt, úgy, hogy azokban is az ő (Isten) tervét valósítsa meg. Így az ő esetében az általános kegyelem is kiváltképpen való kegyelemként valósul meg. Vezeti és célba viszi (Zsolt 73,23–24).

Mi a kegyelem? Isten szeretetének különféle formákban való megnyilvánulása, mely megismertet magával és magunkkal, feladatot és erőt ad annak megvalósításához, és vezet az úton a célba.

Ezt én tapasztalom.

Ritoók Zsigmond akadémikus, klasszika-filológus, egyetemi tanár

A kháriszmáról

A Biblia

A Tánáchban, a Héber Bibliában hiányzik a *kháriszmá* fogalma, de nem hiányzik maga a jelenség. Isten Lelke rászállt a kiválasztott emberekre, és képessé tette őket megbízatásuk véghezvitelére (bírák, királyok, próféták). Mózes olyan gazdag volt kegyelmi ajándékokban, hogy Isten még el is vett tőle, hogy a hetven vénre ruházza rá (Num 11,17.25.29). Gazdag kegyelmi ajándékot kapott Józsué, Sámson, Saul és Dávid (Num 27,18; Bír 14,6; 1Sám 10,11; 16,13). Ezékielnél elragadtatásról (3,12), a Királyok első könyvében Illés felemelkedéséről (18,12) olvashatunk. A messiás is a Lélektől kap bölcsességet és erőt (Ézs 11,2), a próféták pedig látomásait és álmaikat. Ezékiel az emberszívek megváltozását jövendöli meg (36,26), Jóel pedig azt, hogy az utolsó időkben Isten Lelke Izrael minden tagjára kiárad (Jóel 3,1). Ezek az eszkatologikus ígéretek beteljesedtek az ősegyház tapasztalatában.

Körülbelül 190 alkalommal használja a LXX, a Septuaginta a *khárisz* szót, ebből csak 75 helyen találunk héber megfelelőt. Elsősorban a *chént* 61-szer fordítják *khárisz*nak, legtöbbször kegyesség, jóindulat jelentésben találjuk, ritkábban báj, szépség, szerelmi báj (pl. Péld 1,9; 4,9; 5,19). További megfelelések vannak, így a *rácón* háromszor, ’emberileg tetszetős’ jelentésben (Péld 10,32). Jelenti az embernek Isten előtti tetszését (Péld 11,27), amit Isten mindenkiiben megtalál (Péld 12,2). A *cheszedet* fordítják le így két alkalommal (kegyesség: Eszt 2,9.17). A *ráchám* kétszer, többes számban irgalmat (Gen 43,14), szeretetteljes érzést jelent (Dán 1,9). A héber *tóv ’jó’* Péld 18,22-ben, a *gedulá* pedig ’tiszteletteljes bölcsesség’ Eszt 6,3-ban. A *chánán* a LXX Zsolt 62,4-ben jön elő: „Te kegyelmed (*eleosz*) jobb, mint az élet!”

A bölcsességirodalom ismeri azt a gyakori ószövetségi fogalmat, hogy a kegyelem lehet a munka jutalma csak-

úgy, mint egy jótetté (JSiráák 12,1; 17,22; 35,2; 40,17) vagy a lemondásé (SalBölcs 3,14: *tész piszteosz khárisz* = a hit kegyelmi jutalma, ti. megérett a bocsánatra). A mártírium kegyelme jelenik meg 4Makk 11,12-ben: „Az elnyomottaknak megkegyelmez (...), mert a szenvedésben a törvényhűség erejét mutatja.”

A kegyelem mint jóság és irgalom gyakori szavak az isteni jóságra, de sajátosan a keresztény gondolkodás kategóriái. A *kháriszmá* a cselekvésben beállt változásra utal: az öröm hatására, a kegyelem eredményére, a kegyelemnek valakiben való létére, annak megnyilvánulására, a kegyelmi ajándéokra. A kegyelmi ajándékok (*kháriszmá*), a kegyelem (*khárisz*) jelenlétének látható, érzékelhető, sokszor eksztatikus megnyilvánulásai. A kereszténységet követő világi irodalomban Aleiphronnál (2. század) található meg a jóakarattól ajándékozott adomány.

A képzéssel létrejött *kháriszmá* ('kegyelmi adomány', 'kegyelmi ajándék') a kereszténység előtti irodalomban csak a Septuaginta szövegében, illetve szövegváltozataiban néhány textusban fordul elő. Az egyik JSiráák 7,33-ban és 38,30-ban, a másik pedig Zsolt 30,22-ben.

A kháriszmá a Septuagintában – Újszövetségi összefüggések

Jézus, Sirák fia 7,33

1. LXX: *Codex Alexandrianus, Codex Vaticanus* (A. Rahlfs)

khárisz domátosz enanti pántosz dzontosz,
káj epi nekro mé apokolüszész khárin.

2. LXX: *Codex Sinaiticus*

kháriszmá dünátosz enanti pántosz dzontosz
káj epi nekro mé apokolüszész khárin.

3. Új magyar katolikus fordítás, 1973

„Minden élőlénynek adjál ajándékot,
még a halottól se tagadd meg a szeretetet.”

4. Új magyar protestáns fordítás, 1975

„Jóakaratot tanúsíts minden élőlényvel szemben,
sőt még a halottól se vond meg a kegyeletet.”

JSiráák 7,33-ban a *khárisz* szó fordul elő a Rahlfs-féle kritikai kiadásban, de a *Codex Sinaiticus*ban már a *kháriszmá* kifejezés szerepel. A kritikai kiadás az alexandriai és a vatikáni szövegemplékeket fogadja el, melyben a *khárisz domátosz* kifejezés áll, míg a *Sinai-kódex*ben a *kháriszmá dünátosz* olvasat található.

A *khárisz* és a *kháriszmá* ránézésre és hangzásra csak a *kháriszmá* „-ma” végződésében különbözik, a *domatosz* és a *dünátosz* pedig a szavak első felében. Némi jelentésbeli különbséggel és egy apró stilisztikai finomítással találkozunk a *khárisz domátosz* és a *kháriszmá dünátosz* párosban. A *dünátosz* szó ugyanis 'hatalmasat', 'erőset' jelent. Talán itt van elrejtve a hatalom és karizma szövegemplékben megközelíthető egyik jelentéstartalma. Az új magyar protestáns szövegfordítás az *Irgalmasság gyakorlása* címet adja a JSiráák 7,32–36 szakasznak:

„Nyújtss ki kezéd a koldus felé,
hogy teljes áldásban legyen részed.

Jóakaratot tanúsíts minden élőlényel szemben,
sőt még a halottól se vond meg a kegyeletet.
Ne tartsd távol magad a síróktól,
és gyászolj együtt a gyászolókkal.
Ne vonakodj meglátogatni a betegeket,
mert ezek szeretni fognak téged.
Minden dolgod közben emlékezz végórádra,
akkor sohasem fogsz vétkezni.”

A *kháriszmá*, vagyis az ajándék, az adomány tehát *dünátosz*, hatalmas és erős valami, egy csodálatos lehetőség, amellyel élni kell. A *kháriszmá* közvetíthető minden ember felé, de különösen is a koldusoknak, az elhunytaknak, a gyászolóknak és a betegeknek. Jézus, Sirák fia a szakasz első versében a koldusokról ír, görögül: *ptokhosz*. A Názáreti Jézus pedig a boldogmondások legelső versében szintén a koldusokról beszél, Máténál és Lukácsnál is: *Mákáriorj hoj ptokhoj* – „Boldogok a koldusok”. Jézus, Sirák fia könyvének idézett szakaszában most következik a *kháriszmá dünátosz*, melyet minden élöre vonatkoztat. JSirák 7,34-ben először a sírókkal találkozunk: *ápo klájontón ’a síróktól’*. Ez megtalálható Lukácsnál is (6,21): *hoj klájontesz ’a sírók’*. Ezt követik Jézus, Sirák fia könyvében a gyászolók, mint Máténál és Lukácsnál a boldogmondások második versében. Mindhárom szövegben a *pentheo* ’gyászol’ ige különböző származékai találhatóak meg (JSirák: *metá pentúnton pentészon*; Máté: *hoj pentuntesz*; Lukács: *hoj pejntontesz*). Lukácsnál mind a sírók, mind a gyászolók megtalálhatók, Máténál csak a gyászolók. Jézus, Sirák fia könyvében először vannak a sírók, majd a gyászolók, Lukácsnál pedig először a gyászolók és azután a sírók. JSirák, Máté és Lukács is befejező versében az élet lezárására utal. JSirák 7,36: *En pászi tojsz logojsz szu mimnészku tá eszkhátá szu, káj ejsz ton ajóná úkh hámartészejsz*. „Minden dolgod közben emlékezz végórádra, akkor sohasem fogsz vétkezni!” Mt 5,12 és Lk 6,23 a végidőben elnyert jutalomról örvendezik. A JSirák 7,32–36 szakasz tehát a „Septuaginta boldogmondásai”, amely szókincsében és szerkezetében gyakorlatilag azonos Mt 5,3–12 és Lk 6,20–23 verseivel.

JSirák 7,32 azt mondja: „Nyújtsd ki kezéd a koldus felé, hogy teljes áldásban legyen részed!” Itt a kéz azért nyílik meg a nélkülöző felé, hogy adjon, amiért majd dicséret, áldás jár. A kéz a Szentírásban az erőnek és a hatalomnak is a jelképe (Deut 32,39; 2Kir 19,19; Jób 26,2; Dán 11,6). Az Úr erős kézzel és kinyújtott karral szabadította ki népét Egyiptomból (Ex 32,22; Deut 4,34; 6,21). A *kháriszmát* az közvetíti, aki kinyújtja a kezét, miként az Úr. Élő és holt felé közvetítenünk kell a *kháriszmát*. A halottnak járó *kháriszmá*: az eltemetés, a végtisztesség megadása.

A kézrátétel mint gyógyító módszer először a Septuagintában jelenik meg (2Kir 5,11). A héber szöveg szerint Naamán annak a reménynek ad hangot, hogy Illés „elhúzza, meglengeti” kezét a leprával fertőzött testrészt fölött, a görög fordító azonban ezt az ígét a ’ráteszi a kezét’ kifejezéssel fordítja: *epithészej tén khejrá autu epi tón topón* (VERMES 1995, 88. o.).

Hivatkozott mű

VERMES Géza 1995. *A zsidó Jézus*. Osiris, Budapest.

Szécsi József hebraista, vallásfilozófus